

RECENSIES

fers over, geput uit belastingcohierien en noemen bij veel havezaten aanzienlijke verfraaiingen uit het midden van die eeuw. Tussen ca. 1672 en ca. 1750 liepen de vermogens der eigenaars aanmerkelijk terug. We zien dan bovendien een concentratie van havezaten in handen van bepaalde families - de Bentincks, de Haersoltes, de Rechterens en enkele andere - voornamelijk door huwelijk en erfopvolging, daarnaast door aankoop.

De beschrijving van de 74 huizen, waarvan omstreeks 1500 nog slechts een tiental het karakter van kasteel, de overige eerder dat van een hereboerderij hadden - in de zestiende en zeventiende eeuw tot statiger proporties vertimmerd - is rijk geïllustreerd met achttiende-eeuwse tekeningen, fragmenten van oude kaarten, foto's en plattegronden. Voor elk is de positie op de kadastrale minuutplannen uit het begin van de negentiende eeuw aangegeven. Bouwtrant, tuinaanleg en bewoning vormen het onderwerp van een aparte paragraaf in de inleiding. Omtrent de bewoners bevat het werk een overvloed aan gegevens: hun verwerving van het goed, hun aanspraken op beschrijving in de Statenvergadering, het een en ander over hun vermogens, hun ambten. Enkele families, de Haersoltes en de Ittersums voorop, blijken al vroeg carrières in het leger te hebben gezocht en na 1650 lijkt het aantal bezitters van havezaten in dienst van het Staatse leger sterk te groeien. De uitspraak van de auteurs (xxx) dat de havezate-eigenaar zich in de achttiende eeuw voornamelijk bezig hield met het beheer van zijn goederen is dan ook te generaliserend. Uiteraard laat het boek niet zien welke invloed de ambten en legerfuncties op de vermogens der Sallandse edelen hadden, maar het wekt wel de belangstelling voor de positie van de edelen, niet alleen in Salland maar in heel Overijssel, tijdens het 'ancien régime'.

De auteurs hebben hun materiaal gerangschikt per havezate, de havezaten per schout-ambt. Een uitvoerig register maakt het mogelijk inzicht te krijgen in de verstrengeling der Sallandse families en hun verspreide belangen. Het is bepaald ondankbaar daarbij op te merken dat het bij grote families hinderlijk is alle personen met éénzelfde voornaam onder één noemer te vinden. Het werk is zorgvuldig geannoteerd en maakt een zeer precieze indruk al hebben de schrijvers een enkele keer een steek laten vallen: wie in 1546 (317) in dienst van Karel V is gesneuveld kan dat niet in 1547 doen (461) en de verwerving in 1542 van een failliete boedel van iemand die pas in 1550 failliet gaat (457, 2de, respectievelijk 1e kolom) is ook niet erg aannemelijk. Maar wie zal daarover vallen bij een boek zo boordevol feiten? De Vereniging tot beoefening van Overijsselsch regt en geschiedenis had zichzelf geen fraaier jubileumgeschenk kunnen geven.

J.A. Kossmann-Putto

Steven Debroy, *Zuid-Afrika. Naar de bronnen van de apartheid* (Kasterlee: De Vroente, 1982, 620 blz.).

De auteur van deze voor een breed publiek bestemde geschiedenis van Zuid-Afrika tot aan 1910 is een Belgisch zakenman, die eerder biografieën van Kaunda en Nyerere publiceerde. Het is zijn belangstelling voor het hedendaagse Afrika, die hem tot zijn publikaties drijft, waarop hij zich steeds grondig voorbereidt. Uitgangspunt van dit boek is de stelling, dat de denkwijze en houding van de Afrikaners slechts kunnen worden begrepen door hun verleden te bestuderen. Een verleden, zozeer door mythevorming overwoekerd, dat het wegen naar een betere toekomst lijkt te blokkeren.

Tot de mythen, die volgens Debroy blank Zuid-Afrika verhinderen de historische realiteit te zien, behoren onder andere de opvatting dat de (voorvaders van de) Afrikaners voorbeeldige dragers der blanke, christelijke beschaving waren, die zich in een leeg land

vestigden, zich daar altijd afzijdig van de niet-blanken hielden, zich hooguit tegen de zwarte dreiging uit zelfbehoud verdedigden en steeds maar het slachtoffer van anderen waren: van de Verenigde Oostindische Compagnie eerst, van de Engelsen vervolgens en nu van een niets begrijpende wereldopinie. De werkelijkheid, aldus Debroey, was minder fraai: de blanken in Zuid-Afrika waren een lastig, eigengereid, zelfverzekerd groepje lieden die hun positie gevestigd hebben op een lange traditie van geweld, verovering, onge-rechtvaardigde raciale en culturele superioriteitsgevoelens, op een grote mate van zelfver-heffing die zich moreel noch historisch laat verdedigen.

Over het algemeen kan Debroey zich bij zijn ontmythologiseringsdrang baseren op de ge-raadpleegde vakliteratuur, die zich sinds lang met een dergelijke herijking van het Zuid-afrikaanse verleden occupeert. Bij tijd en wijle lijkt Debroey die kritische literatuur al te ongenueanceerd te volgen. Zo kan Busken Huet moeilijk de meest geëigende bron heten om een evenwichtig historisch oordeel over het beleid van de VOC aan te ontlenen en moeten de boeken van de Nazi E. Moritz (en niet Martitz of Maritz, zoals Debroey hardnekkig schrijft) niet geschikt geacht worden om als grondslag te dienen voor een stelling over het Duitse aandeel in de ontwikkeling van het Afrikaner volkskarakter (dat het gesol met per-centages van dit of dat soort stamvader-bloed überhaupt van geringe betekenis is bij het vaststellen van de herkomst van een sociaal-culturele traditie, laten we maar even zitten). Ook leidt de gedreven zoektocht naar bronnen van de apartheid tot vergelijkingen, waarin de factor tijdsverschil al te gemakkelijk is weggefallen. In zijn didactisch-moraliserende ijver ontkomt de auteur ook niet altijd aan versimpelingen, terwijl de neiging hoe dan ook afstand te nemen ten opzichte van bestaande visies hem wel eens hyperkritisch doet worden of tot weinig onderbouwde stellingen brengt. Opmerkelijk is bijvoorbeeld het begrip voor de Zoeloevorsten Shaka en Dingaan, zeker als men het vergelijkt met de negatieve beoordeling van hun slachtoffers (in het bijzonder de Voortrekkers Retief en Pretorius). De geringe betekenis die de auteur kennelijk aan economische factoren hecht, blijkt bijvoorbeeld wanneer hij, concluderend, de Grote Trek toch vooral veroorzaakt acht door het raciale superioriteitsgevoel van de Boeren - en dit terwijl de ook door hem met veel waardering gelezen moderne standaardwerken over de Grote Trek juist ook wijzen op de factor landhonger. Opvallend kritisch staat Debroey ook tegenover een man als Paul Kruger.

De geschiedschrijving over Zuid-Afrika is volop in beweging. Debroeys boek is er een duidelijke, populaire weergave van. Een weergave die tevens het daarbij opduikende finalistische gevaar aanwijst: zoals de oudere Afrikaner nationalistische geschiedschrijving in het verleden een bevestiging voor het heden zocht, zo dreigt ook nu weer het zoeken naar de bronnen van de apartheid een interpretatie van het verleden op te leveren, waarin alles op het heden wordt betrokken, waarin hedendaagse opvattingen en morele standaarden bewust of onbewust de maatlat voor het verleden worden.

G.J. Schutte

MIDDELEEUWEN

H. van der Horst, *Geschiedenis van Brabant, I, Van prehistorie tot 1430* (Nijmegen: Uitgeverij Historie, 1983, 451 blz., ISBN 90 6313 021 x).